

POEZIE IN SPREEK- EN GEBARENTAAL

Een lezing door Tony Bloem

Welkom bij deze literaire ontmoeting, die is georganiseerd door het Handtheater in samenwerking met theater de Balie.

Laat ik me even voorstellen: ik ben Tony Bloem en ik werk bij Vi-taal. Vi-taal is een ontwerp bureau voor visuele communicatie, gespecialiseerd in de visuele presentatie van de Nederlandse Gebarentaal.

De doelstelling van Vi-taal is een bijdrage te leveren aan de strijd voor acceptatie van de Nederlandse Gebarentaal door materialen te ontwikkelen die de Nederlandse Gebarentaal visueel presenteren en te werken aan projecten, waarin de Nederlandse Gebarentaal centraal staat.

Aan deze literaire ontmoeting nemen verder deel Ernst van Altena, dichter en vertaler, en de spelers van het Handtheater.

Stichting Handtheater is een collectief van dove acteurs, die producties maken in Nederlandse Gebarentaal en workshops geven in Nederlandse Gebarentaal en non-verbale communicatie. U zult vandaag gedichten zien declameren door Jean Couprie, Wim Emmerik, John van Gelder en Gert-Jan de Kleer.

Het project wordt ten dele mogelijk gemaakt door het Anjerfonds Amsterdam en de Stichting Schrijvers, School en Samenleving.

Ik wil beginnen met u iets te vertellen over gebarentalen.

Gebarentalen zijn de natuurlijke talen van doven. Met doven bedoel ik niet slechthorenden en ook niet plotsdoven.

Gebarentaal is de natuurlijke taal van mensen die doof zijn geboren of voor het derde levensjaar doof zijn geworden.

In Nederland zijn 210.000 doven en slechthorenden.

12.000 zijn doof geboren of doof geworden voor het derde levensjaar.

MISVERSTANDEN

Ik wil enkele misverstanden over gebarentaal uit de weg ruimen.

Gebarentalen zijn niet internationaal

Gebarentalen zijn, net als spreektaal, gebonden aan plaatselijke culturen. In Canada bijvoorbeeld zijn vier gebarentalen (Engels, Frans, Amerikaans, Eskimo).

Gebaren verschillen dus per land, streek of plaatselijke cultuur.

Bijvoorbeeld het gebaar voor WATER. De Toearegs, die bij de evenaar wonen in de woestijn, hebben gebrek aan water. Water wordt bij hen alleen gebruikt om te drinken. Het gebaar voor WATER wordt bij de Toearegs dan ook zo gemaakt: (van de hand een kommetje maken, waar je uit drinkt). In Frankrijk maakt men het gebaar voor WATER zo: (de wijsvinger krommen, zodat deze de vorm krijgt van een kraantje). In Frankrijk zijn overal in dorpen kraantjes te vinden, waar iedereen

gebruik van kan maken. Om te drinken, maar ook om water te halen voor andere doeleinden. Nederland kent een overvloed van water. Overal is water om ons heen. Nederlanders gebruiken het water uit de kraan zelfs om te douchen, hun auto te wassen en de straat te schrobben. Die overvloed is ook te zien aan het Nederlandse gebaar voor WATER, namelijk met de vlakke hand (palm naar beneden gericht) een golvende beweging maken.

In sommige landen zijn verschillende gebarendialecten.

Ook Nederland kent gebarendialecten. Deze zijn ontstaan rondom de vijf dovenscholen en -instituten, in Rotterdam, Amsterdam, Groningen, Voorburg en Sint Michielsgestel. Het gebaar voor verhuizen is in de meeste regio's zo: (alsof je met twee handen iets verplaatst). In Amsterdam is een ander gebaar: (hijsen met een touw). U ziet dus dat gebarentalen worden beïnvloed door de plaatselijke culturen.

Gebarentalen zijn dus niet internationaal

Maar hoe komt het dat doven over de hele wereld elkaar toch snel begrijpen? Dat komt door de iconische aspecten van gebarentalen.

Bij iconische gebaren bestaat er een relatie tussen de werkelijke vorm van een voorwerp, dier of handeling en het gebaar.

Bijvoorbeeld: FIETSEN, AUTORIJDEN, DRINKEN, BOOT en HUIS.

Overigens is maar een derde deel van de gebarenschat iconisch. De overige gebaren zijn arbitrair, dat wil zeggen: er is geen relatie tussen het gebaar en het werkelijke voorwerp.

Gebarentalen hebben ook een aantal dezelfde grammaticale eigenschappen:

- het gebruik van 'classifiers' dat zijn zogenaamde voornaamwoordelijke gebaren, zoals persoonlijke voornaamwoorden, hij, zij.

Bijvoorbeeld:

* De 1-classifier om personen weer te geven, zoals ONTMOETEN.

* De duim-classifier om personen weer te geven, zoals in SCHEIDEN en VOLGEN.

* De B-classifier, zoals in AUTO en BOOM.

- het gebruik van 'lokalisatie', dat is het plaatsen van dieren, dingen, mensen, gebeurtenissen, gedachtegangen enz. in de gebarenruimte voor het lichaam. Ik kom daar later op terug.

Gebarentaal is geen pantomime

Bij pantomime wordt het hele lichaam gebruikt. In gebarentalen alleen de gebarenruimte vanaf het middel.

Met pantomime kunnen geen gebeurtenissen uit verleden of in de toekomst worden verteld en met gebarentalen kan dat wel.

Pantomime heeft geen vaste regels. Gebarentalen hebben vaste grammaticale regels.

Bijvoorbeeld:

Pantomime: in een auto rijden, remmen, stoppen, uitstappen, om de auto heen

lopen, kofferbak openen, koffers er uit halen en weglopen.
Nu hetzelfde in Nederlandse Gebarentaal.

Gebarentaal is niet hetzelfde als lichaamstaal
Ieder mens heeft lichaamstaal. De een expressiever dan de ander.
Bijvoorbeeld: zwaaien, waarom, schouders ophalen.
Ook dove mensen hebben lichaamstaal, maar dat is geen onderdeel van de gebarentaal.

Gebarentalen zijn niet makkelijker dan gesproken talen
Een gebarentaal leren kost evenveel inspanning als het leren van een buitenlandse taal. In de gebarentaal komen wel algemeen bekende gebaren voor, zoals eten, drinken, slapen, geld, stop.
Maar die algemeen bekende gebaren zijn maar een klein onderdeel van de gebarentaal.
De meeste gebaren zijn moeilijk te onthouden, die moet je leren.
Bijvoorbeeld: vakantie, leren, doen, Zweden, computer.
Ook in gebarentalen bestaan gebaren voor abstracties, zoals filosofie, communicatie, theorie, integratie, frustratie.

Gebarentaal is niet hetzelfde als vingerspellen
Vingerspelling is het spellen van de letters van het alfabet met de vingers.
Bijvoorbeeld: K O F F I E. Maar voor koffie bestaat ook een gebaar: (alsof je koffie maalt met een koffiemolen).
Vingerspellen wordt gebruikt voor nieuwe woorden, woorden waarvoor nog geen gebaar bestaat en voor eigennamen.

Gebarentaal is niet hetzelfde als een gebaarsysteem
Een gebaarsysteem, zoals Nederlands ondersteund met gebaren, volgt de structuur van de Nederlandse zin en ondersteunt die hier en daar met een gebaar.
Een gebaarsysteem ziet u wel op de televisie, onder in beeld. De tolk spreekt de Nederlandse zin duidelijk uit en maakt daar gebaren bij. Gebarentalen hebben echter een eigen zinsstructuur.

WAT IS GEBARENTAAL?

Ik heb verteld wat gebarentaal níet is, maar wat is gebarentaal wel? Gebarentalen zijn visuele talen met een eigen lexicon (gebarenschat) en grammatica.

De onderdelen van een gebaar
Uit taalkundig onderzoek is gebleken, dat een gebaar is opgebouwd uit een aantal kleinere elementen:
- plaats (bij hoofd, hart, borst)
- handvorm (A, B, C, snavelhand)

- richting van palm en vingers (omhoog, omlaag, naar links, naar rechts)
- beweging (draaiend, heen en weer, naar links)
- non manuele component (gezichtsexpressie, mondbeeld)

Bijvoorbeeld: de gebaren voor LEREN, WONEN, ONSCHULDIG en THUIS hebben dezelfde handvorm (een T-hand), maar een andere plaats, andere richting van palm en vingers en een andere beweging.

Ruimtegebruik of lokalisatie

Ruimtegebruik is een belangrijk kenmerk van gebarentalen.

Lokalisatie is het plaatsen van denkbeeldige personen, dieren, dingen, gebeurtenissen, gedachtes enz. in de gebarenruimte voor het lichaam. Die ruimte wordt bepaald door de lengte van je armen. De grootte van de gebarenruimte wordt ook bepaald door de situatie (in de tram, dicht op elkaar of een lezing voor een grote zaal).

Verlegen mensen gebruiken ook kleinere gebaren dan extraverte personen.

Door lokalisatie is het mogelijk met elkaar van gedachten te wisselen over alles en iedereen.

Lokalisatie kan iconisch zijn, dat wil zeggen een situatie weergeven, zoals die werkelijk was. Bijvoorbeeld: gisteren bezocht ik mijn vrienden. Els zat links en Theo rechts. Els was kwaad. Ze zei tegen Theo: schenk eens koffie in! Theo deed het niet. Els stond op en liep de kamer uit.

Lokalisatie kan ook arbitrair zijn: het maakt niet uit wie waar een plaats krijgt, als die plaats maar tijdens het gesprek hetzelfde blijft. Bijvoorbeeld: ik hou van Rembrandt, maar ook van Dali. Rembrandt schildert de werkelijkheid. Dali schildert de droom. Zij zijn erg verschillend, maar toch vind ik hen beiden mooi.

WAT IS POEZIE IN GEBARENTAAL?

Poëzie in gebarentaal is een kunstvorm van gebarentaal, zoals geschreven poëzie een kunstvorm is van de verbale taal.

Poëzie in gebarentaal maakt gebruik van de bouwstenen van een gebaar:

- plaats
- handvorm
- richting van palm en vingers
- beweging
- non-manuele component.

En poëzie in gebarentaal maakt gebruik van grammaticale eigenschappen:

- lokalisatie
- het gebruik van classifiers.

Net als in geschreven poëzie is ritme belangrijk.

Het gebruik van dezelfde handvorm is ongeveer vergelijkbaar met rijm.

Poëzie in gebarentaal is nieuw

Er zijn in de wereld maar weinig doven die poëzie maken.

Hoe komt dat?

Gebarentaal is meer dan een eeuw onderdrukt. Sinds een congres van onderwijzers van dovenscholen in 1880 in Milaan, heeft de orale methode in het onderwijs aan doven centraal gestaan: dove kinderen moesten leren spreken en liplezen.

Gebaren werden verboden, omdat die de taalontwikkeling zouden remmen.

Leren spreken en liplezen zou nodig zijn voor de maatschappelijke integratie.

Nederland heeft een sterke orale traditie.

In Zweden bijvoorbeeld is de Zweedse Gebarentaal erkend als tweede landstaal.

In Nederland is het nog niet zover. Maar er is de laatste tien jaar wel veel veranderd.

Doven emanciperen en eisen de erkenning van de eigen taal en cultuur.

Zij krijgen daarbij de steun van de wetenschap, die gebarentalen al lang als echte talen heeft herkend en erkend.

Op 17 juni 1988 heeft het Europese parlement de gebarentaal als taal der doven erkend, maar de Nederlandse regering heeft die erkenning nog niet overgenomen.

Poëzie maken eist een bewustzijn van de eigen taal.

De onderdrukking van gebarentaal gedurende 100 jaar maakt die bewustwording moeilijk.

Veel doven gebaren vloeiend, maar zijn zich nog niet bewust van hun taal.

Ook voor de spelers van het Handtheater is poëzie in Nederlandse Gebarentaal vrij nieuw, maar zij hebben wel ervaring met het bewust gebruikmaken van

Nederlandse Gebarentaal als voertaal voor theater.

Ik wens u veel kijkplezier.